

“TUNA’DAN UÇAN KUŞ”TA DEVŞİRME SİSTEMİ RECRUITMENT SYSTEM in “TUNA’DAN UÇAN KUŞ”

Bayram YILDIZ¹

ÖZET

Konusunu tarihten alan anlatılar, tarihin her döneminde ilgiyle anlatılmış ve okunmuştur. Romanın ortaya çıkmasıyla bu ilgi azalmamış, tarihi roman-sınırları tam olarak çizilemese de çok okunan roman türlerinden biri olmuştur. Gülten Dayıoğlu, özellikle çocuk ve gençlere dönük olarak kaleme aldığı hikâye ve romanlarla tanınan, eserleri çeşitli dillere çevrilen ve birçok ödül alan bir yazardır. Gülten Dayıoğlu, “Tuna’dan Uçan Kuş”ta Balkanlar’dan on üç yaşında ailesinin yanından alınan, başından geçen sıra dışı olaylardan sonra Osmanlı Sarayı’na gelen, sadrazamlık makamına kadar yükselen, daha sonra izini kaybettirerek inzivaya çekilen bir devşirmenin hayatını anlatmaktadır. Bu çalışmada, önce tarihi roman ve “Devşirme Sistemi” hakkında bilgi verilecek, daha sonra romanda yazarın özellikle “Devşirme Sistemi”ne bakışı ve bu bakışı ortaya koyuşu incelenecektir.

Anahtar kelimeler: tarihi roman, Devşirme Sistemi, Balkanlar’dan devşirilen çocuklar, Devşirme Sistemi’ne bakış

ABSTRACT

Narratives on historical subjects have always been both reported and read with great interest. Despite the fact that the emergence of novel has not attenuated this interest, historical novel has become one of most commonly read novel type as well, though the borders historical novel has yet to be well-established. Gülten Dayıoğlu, who is recognized with stories and novels for children and youth, is a successful writer with several awards and numerous literary works which have been translated into different languages. Gülten Dayıoğlu, tells – in “Tuna’dan Uçan Kuş” the story of recruitment that begins with separation from family at Balkans at thirteen years old and continues with ascending to grand vizier position after entering Ottoman Palace with extraordinary events and ends up with cloistering. Little information on historical novel and Recruitment System in Ottoman Empire would be revealed, and then the view of writer on “recruitment system” and the way of her expressing this view would be explicated with this report.

Keywords: Historical novel, Recruitment system, children recruited from Balkans, view on Recruitment system

GİRİŞ

Devşirme Sistemi Türk ve dünya edebiyatında birçok romancıya konu olmuştur. Tuna’dan Uçan Kuş’ta da Gülten Dayıoğlu bu sistemi konu olarak almıştır. Tuna’dan Uçan Kuş’u tarihi roman olarak değerlendirmemizin nedeni de budur. Yazar romanın özellikle ilk bölümlerinde olmak üzere sistem hakkında ayrıntılı diyebileceğimiz ansiklopedik bilgi de vermektedir. Romanın, tarihi gerçeğe örtüşen yönü de bu sistemi konu olarak alıp işlemesidir. Romanda işlenen olayların, mekânların, zamanın, kahramanların gerçeklik duygusunu uyandırdığını, bu unsurların yeterince işlendiğini söylemek zordur. Bunda

¹ Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, BALIKESİR, bayramyildiz@balikesir.edu.tr

romanın bir gençlik romanı olmasının etkisi büyüktür. Çünkü yazar, hedef okur kitlesini dikkate alarak merak ögesini ön planda tutmak için olaylara ağırlık vermiş, hatta bunu sağlamak için bazen fantastik öğelere de başvurmuştur. Gülten Dayıoğlu'nun Devşirme Sistemi'ne daha çok insani ölçülerle ve bugünün değerleriyle baktığını söylemek mümkündür. Çalışmanın birinci bölümünde tarihi roman ve Devşirme Sistemi hakkında bilgi verilecek, ikinci bölümde de bu sisteme yazarın bakışı ve bakışı ortaya koyuş şekli üzerinde durulacaktır.

1. TARİHİ ROMAN VE DEVŞİRME SİSTEMİ

1.1. Tarihi Roman: İnsanlık ilk çağlardan bu yana, bazı çağ ve dönemlerde anlatım şekillerinde köklü değişiklikler olsa da, tecrübelerini anlatmış ve anlatmaya da devam etmektedir. Klasik Çağ ve Rönesans Dönemi'nde tarih ve edebiyat, bugün olduğu gibi, birbirinden bağımsız iki tür olarak görülmemektedir. Tarihin anlatı biçimi olarak görüldüğü ilk dönemlerden modern çağa gelinceye kadar yazılmış metinlerde tarihi bilgi, edebi bilgi ve estetiğin bir arada olduğu görülür. Hem tarih hem de edebiyat sözlü anlatım geleneğinden gelen destan, efsane, masal, halk hikâyesi gibi türlerden yararlanır. Neo- Klasik dönemle edebiyatın kesin kuralları ortaya konmuş, edebiyatla tarih arasında bilgi kuramlarına bağlı sınırlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Romanın, bir edebi bir tür olarak ortaya çıkması ve popülerleşmesi, sözlü geleneğe bağlı türlerin gelişimlerini tamamlaması ile tarih ve edebiyat arasındaki bağ da iyice gevşemiştir. XIX. yüzyılda tarih bir bilim dalı olarak kabul görmüş; kesin kuralları olan, belgelere dayanan, neden suç ilişkileri içinde değerlendirilen, tarihi olay, unsur, devrim, toplumsal değişimler üzerinde yoğunlaşan bir bilim dalı olarak tamamen edebiyattan ayrılmıştır (Yalçın-Çelik 2005: 58-59; Eraydın Argunşah 1990: 2-5; Tural 1991: 194-195).

Roman ve tarih bilinci iyice yerleşip sınırları ve özellikleri ortaya çıktıktan sonra, sözlü kültürden gelen türlerin yerini doldurmak için XIX. yüzyılda edebiyat ve tarihin ortak bir noktada buluştuğu bir edebi tür olarak tarihi roman ortaya çıkmıştır. Tarihi roman Romantizmin yarattığı bir roman türü olarak görülmektedir. Tarihi roman, tarihi bilincin yükseldiği, milli devlet ve milli gelecek fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerin hissedildiği dönemlerin edebi ürünüdür (Yalçın-Çelik 2005: 59; Tural 1991: 199).

“Türk Edebiyatında Tarihi Roman” adıyla bir doktora tezi hazırlayan Hülya Eraydın Argunşah tarihi romanı şu şekilde tanımlamaktadır (1990: 7): “*Tarihi roman, temelleri maziye dayanan, yani başlangıcı ve sonucu mazide gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebi ölçüler içinde yeniden inşa edilmesidir.*”

Hülya Eraydın Argunşah, bu tanımından hareketle tarihi romanın üç temel özelliği olduğunu ifade eder. Ona göre tarihi romanın birinci özelliği, okuyucuda gerçeklik vehmi uyandırmasıdır. Bu özellik aslında romanın yapısında olan bir özelliktir. Bu özellik sadece tarihi romanlar için değil tüm roman türleri için geçerlidir. Tarihi romanlar, bazı eleştirmenlerce, edebi ölçülerle birlikte bir de tarihin ölçüleriyle değerlendirilmek istenmektedir. İkinci özellik ise tarihi gerçeğin edebi bir eser şeklinde bir yazar tarafından yeniden işlenmesidir. Bu tamamen yazarın yazarlık yeteneği ve becerisi ile ilgili bir durumdur. Tarihi romanın üçüncü özelliği ise, anlatılan olayın yazarın yaşadığı tarihten önceki bir devre, en azından çocukluk devresine ait olması gerektiğidir, yani olaylara belli bir uzaklıktan bakılmalıdır. Zaman konusunda S. Kemal Tural da benzer bir tutum içindedir (1991: 195): “*Çağın konu edinen eserlerden farkı, işlenen vak’anın halde devam etmesi yerine başlangıç ve sonucu, gözlenebilen zamandan önceye dayanmasıdır.*”

Tarihi roman konusunda en temel sorunlardan biri gerçeğe uygun olma sorunu, yani tarihi olayın bir romanda nasıl yer alması gerektiğidir. Tarihi roman konusunda en çok atıf yapılan isimlerden biri olan S. Kemal Tural, tarihi gerçek karşısında yazarın takınması gereken tavrı şu şekilde açıklar (1991: 195-196):

“Tarih romancısı, vesikanın ortaya koyduğu malzemeyi önce öğrenir, sonra kendisine tesir eden unsurlar arasında seçmeler, ayıklamalar yapar, daha sonra da edebi yaratmanın sihri ile onlara can verir...”

Tarihi romanın kuruluşu ve ifade tarzı sırasında konu edilen devrin duyma, düşünce ve sistemine, tarihi belge, hatta menkıbeden gelen bilgile uymayan malzemeye yer verilemez. Tarihi olay ve kişileri tahrif etmek, bir art niyet olmasa da, affedilemez bir hatadır.”

İbrahim Kavaz ise bu konuda S. Kemal Tural’dan farklı düşünmektedir. Ona göre, geçmişte yaşanmış olaylar, bizzat hayatın kendisi ve bir bütünün parçalarıdır. Geçmişteki olaylara ait belgeler, tarihçi ve araştırmacıların niyetlerine göre değerlendirilir ve metni oluşturanların niyetleri tarihteki olaylardan daha etkilidir. Tarihi olay ve malzeme edebi türün imkânlarına göre ortaya konulduğunda yeniden anlamlandırılıp farklı bir gerçeklik değeri kazanmaktadır (2012: 96).

Geçmişe ait bilgi ve bulgulara farklı anlayışlarla yaklaşanların birbirinden farklı, hatta bazen birbirine zıt sonuçlara ulaştığı bir durumda her şeyden önce edebi bir eserin gerçekliğini kendi sınırları içinde araması gerektiği aşikârdır. Daha çok tiyatro yazarlığı yönüyle tanınan A. Turan Oflazoğlu’nun şu ifadeleri bu konuda hareket noktasının ne olası gerektiğini göstermektedir (2001: 182-183):

“Tarih de tiyatro da doğrunun, gerçekliğin peşindedir, tarih bilimsel gerçekliğin, tiyatro ise estetik gerçekliğin, ikisi de inandırıcı olmak zorundadır. Tarih bunu kanıtlarla, belgelerle sağlar. Bir tarih kitabı ne denli güzel, ne denli etkileyici, çarpıcı

bir üslupla yazılırsa yazılmış olsun, kabul ettirmeye çalıştığı şeyleri nesnel kayıtlara dayandırmıyorsa, tarih bilimi açısından hiçbir değeri yoktur. Oyun yazarı ise, dramatik güzelliğin oluşması için gerekli unsurları bir araya getirememişse, işlediği hammadleden başarılı bir oyun çıkaramamışsa, isterse en güvenilir belgelere dayansın, kimse umursamaz. Böyle olduğu içindir ki tarih eserini de tiyatro eserini de ne olduğuna göre değerlendirmemiz gerekir; örneğin bir tarih kitabı için ‘Güzel değil’ demek doğru olmayacağı gibi, bir tiyatro oyunu için de ‘Tarihi gerçeklere uymuyor’ gerekçesiyle yargılamak yerinde olmaz.”

Bir romanın tarihi roman olabilmesi için konusunu tarihten almış olması, tarihi bir atmosfer yaratması yeterli değildir. Tarihi roman yazılırken tarih bilincinin oluşması ve bu bilincin roman sanatının ilkeleriyle ortaya konması gerekmektedir.

İlk tarihi roman, İskoçyalı yazar Sir Walter Scott’un 1814 yılında yayımladığı Waverley’dir. Sir Walter Scott bu romanında ilk kez bir tarihi gerçekliği ele almış ve onu roman kurgusu içinde, kendi yarattığı hikâyeyle ve olaylar zinciri ile anlatmıştır. Diğer romanlarının önemli bir bölümünde de konu olarak İskoç tarihini işlemiştir. 1822 yılından itibaren eserleri Fransızcaya çevrilmeye başlanır. Özellikle Alfred De Vingny, Prosper Merimee gibi Fransız romantiklerini anlatım tekniği açısından etkilemiştir (Yalçın-Çelik 2005: 60-61; Yalçın 2000: 236-238; Tural 1991: 197-198).

Türk edebiyatında XIX. yüzyıla kadar tarihi roman ihtiyacı sözlü kültürden gelen destan, efsane, menkıbe, halk hikâyesi gibi türlerle karşılanmıştır. Bu yüzyıl aynı zamanda Türk edebiyatında ilk roman örneklerinin verildiği dönemdir. İlk roman tarihi roman örnekleri de bu dönemde, diğer bazı konularda olduğu gibi, Batı’dan çevrilir. Tercih edilen ilk yazar da Alexandre Dumas Pere olmasını S. Dilek Yalçın-Çelik şu şekilde açıklamaktadır (2005: 63-64):

“Alexandre Dumas Pere’nin tarihi roman alanında, Türkçeye çevrilen yazar olması anlamlıdır ve sadece tesadüflerle açıklanamaz. Çünkü onun yazmış olduğu tarihi romanlar, Dünya edebiyatında, sanatsal gerçekçi romanlardan zaman zaman uzaklaşarak, tarihi serüven romanlarının ve popülist tarihi roman türünün ilk örneklerini oluşturur. Edebiyatta zengin bir sözlü geleneği olan Türk roman okuru, roman kurgusu içinde tarih ve serüvenin kaynaşmasını XIX. yüzyılda çok çabuk benimsemiştir. Bunun bir sonucu olarak da Türk edebiyatında başlangıcından günümüze kadar, tarih romanları en çok okunan ve sevilen bir roman türü olarak yerini almıştır.”

Türk edebiyatında telif tarihi romanlar XIX. yüzyılın sonuna doğru görülmeye başlamıştır. Ahmet Mithat Efendi’nin Yeniçeriler (1882), Süleyman Müslî (1877), Arnavutlar ve Solyotlar (1887) ve Ahmet Metin ve Şirzad (1890) ile Namık Kemal’in Cezmi (1880) adlı eseri konularını bilinçli olarak Osmanlı ve Türk-İslam tarihinden alan bu türün ilk örnekleridir. Bu dönemde yazılan tarihi romanlar arasında Şehberderzâde Hilmi’nin Öksüz Turgut’u, Fazlı Necip’in Dehşetler İçinde I-III’si ve Mehmet Hamdi’nin Define’si de ilk örnekler arasında

kabul edilmektedir (Yalçın- Çelik 2005: 64; Tural 1991: 201-203; Eraydın Argunşah 1990: 14-15).

Servet-i Fünûn Dönemi'nde Tanzimat Dönemi yazar ve okurlarının tarihi romana olan ilgisi görülmez. Milli Edebiyat Dönemi'nde ise Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durum, azınlıkların milliyetçilik hareketleri, Balkan Savaşları gibi nedenlerle yazarlar yoğun bir şekilde, özellikle de İslamiyet öncesi dönemi eserlerinde işlemişlerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde tarihi romana ilgi giderek artmıştır. Bu dönemde özellikle Milli Mücadele Dönemi'ni konu olarak alınmış, bunun yanı sıra I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Çanakkale Savaşları, Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının kahramanlıkları gibi konular işlenmiştir. Yine bu dönemde 1930'larda ortaya atılan Türk Tarih Tezi ve İslamiyet Öncesi Türk tarihi, Türk boyları tarihi ve Osmanlı tarihinin parlak dönemleri tarihi romanlarda işlenmiştir. Bazı tarihi romanlarda ise Osmanlı dönemine olumsuz bir yaklaşımın olduğu görülmektedir (Yalçın- Çelik 2005: 64-70; Eraydın Argunşah 1990: 16-22; Yalçın 2000: 244-250).

1967 yılında Kemal Tahir'in Devlet Ana romanının yayımlanmasından 1980'lerin ortalarına kadar tarihi roman, popüler edebiyat kimliğinin yanı sıra, *“bir tezin gerçekleştirildiği/gerçekleştirilebileceği bir alan olarak görülmüştür. Tahirilik olgusu da bu dönemin ürünüdür. Öyle ki tarihi roman konusu Kemal Tahir ile özdeşmiş gibidir.”* (Doğan 2000: 147). Kemal Tahir, tarihi roman konusunda bir devri kapatıp yeni bir devri açarken belgesel çalışmalar ne kadar çok ve sağlam olurlarsa olsunlar kendi başlarına romana yetmeyeceğini, salt belgelerle yetinmenin akademisyenlere uygun olduğunu, romancının kendine göre bir dünya görüşü olan adam olduğunu, bu dünya görüşünü de tanımlayan, tutarlı bir sistem sahibi olmak zorunda olan birisi olması gerektiğini ifade eder (Selim İleri'den aktaran Yalçın- Çelik 2005: 71). Yine bu dönemde II. Dünya Savaşı, Kore Harbi, yakın dönem Türk tarihi (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül) gibi konular estetik kaygı ve zengin konu çeşitlemeleri ile modernist romanın biçim ve teknikleri ile işlenmiştir (Yalçın- Çelik 2005: 71).

1980'lere kadar tarihi roman yazarları, kişiliklerinin alışkanlıklarının ve beğenilerinin sonucunda bir konu belirlemişler ve belirledikleri dönemi, kişileri ve olayları popüler veya gerçekçi bir anlatım tarzıyla anlatmışlar, tarihi gerçeklere uygun bir dünya yaratmaya çalışmışlardır. 1980'lerden itibaren Yeni Traihselcilik Kuramı'nın etkisiyle postmodern tarihi romanlar görülmeye başlar (Yalçın- Çelik 2005: 73-76).

1980'lerden sonra da bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tarihi romanlara ilgi giderek artar. Bu ilginin artışı S. Dilek Çelik şu şekilde açıklar (Yalçın-Çelik 2005: 75):

“1980 sonrası dönemde toplumun sanat ve dünya anlayışının değişmesi, okur profiline ve beklentisinin başkalaşması, Türkiye'nin sosyolojik, politik, teknolojik ve kültürel alt yapısının hızla kabuk değiştirmesi, global değerlerin kabulünün ve etkilenmenin artması, bilgiye hızla ulaşılması, popüler kültürün pek çok değerinde yer alması... gibi nedenler sayılabilir. Tüm bunlarla, yeni çağ, yeni bir insan anlayışı ortaya koymuştur diyebiliriz.

1.2. Devşirme Sistemi: Osmanlı Devleti'nde çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere Osmanlı tebaası bazı Hıristiyan çocuklarının bir kanun dâhilinde toplandığı sistemdir. I. Murat Dönemi'nde kurulan Yeniçeri Ocağı'na asker temini için gayrimüslim savaş esirleri kullanılırken zamanla çeşitli nedenlerle bu uygulama yetersiz kaldığından Devşirme Sistemi'ne geçilir. Daha önceki İslam devletlerinde görülmeyen bu uygulama Çelebi Mehmet zamanında uygulanmaya başlamış, II. Murat Dönemi'nde kanunlaşmıştır. İhtiyaca göre üç, beş veya yedi yılda bir yapılan devşirme uygulamasından birinci derecede Yeniçeri Ağası sorumludur, ondan sonra Acemi Ocağı Ağası gelir. İstismaların önlenmesi için Fatih Dönemi'nde uygulama merkezden yönetilmeye başlar. Devşirme Kanunu'nda devşirilecek çocukların nitelikleri de belirlenmiştir: Asil Hıristiyan çocukları, papaz çocukları, iki çocuktan biri, çok çocuğu olanlardan en sağlıklı seçilir. Tek çocuk olanlar, annesiz babasız olanlar, aç gözlü olanlar, fiziki kusuru olanlar, çok uzun veya çok kısa olanlar ise seçilmezler. Devşirilen çocuklar sekiz- yirmi, özellikle on dört- on sekiz yaş aralığındadır. Devşirme memuru gittiği yerlerde tellallar aracılığıyla devşirme için geldiğini duyurur. Hıristiyan çocukları vaftiz defterleri yanlarında, babaları ve papazlarla toplantı yerine gelir, şartları taşıyan çocukları devşirme memuru görerek alır. Her kazadan kırk haneden bir çocuk alınması âdet olmasına rağmen bu sayı bazen ihtiyaca göre değişebilmektedir. İstanbul'a götürülen çocuklar Ağakapısı'nda Yeniçeri Ağası tarafından kontrol edilip eşkâl defterine kaydedilir; daha sonra sünnet edilerek Müslüman- Türk adı alırlar. Ağakapısı'nda yoklaması biten devşirmeler, Anadolu ve Rumeli ağaları tarafından küçük bir ücret karşılığında geçici bir süre Anadolu veya Rumeli'deki Türk köylülerinin yanına verilir. Türklerin yanında Türk kültür ve geleneklerini öğrenen çocuklar, zamanı gelince Divan-Hümâyun'da alınan bir kararla tekrar İstanbul'a getirilir. Burada eşkâl defteri kontrol edilen çocuklar Acemi Ocağı'na kaydedilir ve “acemi oğlan” sıfatını alırlar. Küçük yaşta alınıp sıkı bir eğitimden geçen devşirme çocuklar, yeteneklerine göre çeşitli rütbelere ulaşabilirler. Sokullu Mehmet Paşa, Ferhat Paşa, Lala Mustafa Paşa gibi en yüksek makamlara çıkabilirler. Devşirme Kanunu'nda zamanla suiistimaller olur. Bu uygulamanın İslam Hukuku'na uygun olup olmadığı, özellikle Batılı araştırmacılar olmak üzere, tartışılmıştır (Özcan1994: 254-257).

2. TUNA'DAN UÇAN KUŞ'TA DEVŞİRME SİSTEMİ

Tuna'dan Uçan Kuş'ta Devşirme Sistemi ve Yazarın Sisteme Bakış Açısı: Tuna'dan Uçan Kuş, reel zamandan sekiz günlük bir geri dönüşle başlar. Pirak çiftliğinden devşirilen Boris kafileden kaçmış ve yetişkinlerin dahi girmeye korktuğu, tehlikeli hayvanların barındığı, çok sık Obrak ormanına doğru koşmaktadır. Daha yazar ilk satırdan itibaren Devşirme Sistemi'ne karşı tutumunu sergiler: Yazara göre, on iki on üç yaşlarında bir çocuğu yurdundan, ailesinden, dilinden, dininden koparmak doğru değildir. Turnacıbaşı'nın eline düşmemek için Baris'i herkesin korktuğu, tehlikelerle dolu ormana koşturan, ona beş gün bir ayı tuzağında yaşam mücadelesi verdiren yazar, devşirmeye karşı bir çocuğun hangi tehlikeleri göze aldığını, alabileceğini ortaya koyar. Her şeye hâkim anlatıcı, bu durumu romanın ilk satırlarında şu şekilde anlatır (Dayıoğlu 2010: 7):

“Boris canını dişine takarak, çatlarcasına koşuyor koşuyor koşuyordu. Tek dileği Obrak ormanına ulaşmaktı. Ancak orada güven içinde olabileceğine inanıyordu. Çünkü bu orman, halk tarafından tekinsiz bir yer olarak değerlendiriliyordu. Ormanda, hortlakların kol gezdiği inancı yüzyıllardır insanların yüreklerine korku salıyordu.

Boris peşine takılan iz sürücülerin Obrak ormanına girmeyi göze alamayacaklarına inanıyordu. Aslında kendisi de bu ormandan çok korkuyordu. Ama kesinlikle Turnacıbaşı'nın eline geçmek istemiyordu.

Yurdundan, ailesinden, dininden, dilinden koparak Osmanlı'lara kapılanmaktansa, ormanda, hortlaklarla baş etmeyi yeğliyordu.”

“*Kanlı savaşlar sonucu*” Osmanlı hâkimiyetine giren bölge halkı, dinlerine ve dillerine karışılmamasına rağmen ağır vergiler ve “Devşirme Sistemi” nedeniyle tedirgindir. Gülten Dayıoğlu, başkaları tarafından da dile getirilen bir görüşü çok kesin ifadelerle dile getirir. Yazara göre, Osmanlı'da “Devşirme Sistemi” çok önemlidir. Çünkü ordu ve başta saray olmak üzere tüm devlet görevlileri bu sistemle sağlanmaktadır. Sistemin nasıl işlediğini ve suiistimale açık yönlerini belirten yazar, olayları soylu bir ailenin çocuğu ve her yönüyle diğer çocuklardan üstün olan Boris üzerinden kişiselleştirerek anlatır ve trajik bir boyuta taşır.

Padişah gerekli zamanlarda devşirme fermanı çıkarır. Bu fermanla Turnacıbaşı denilen görevliler devşirme işine kalkışır. Turnacıbaşı'na Sancak Beyleri, kadılar, has ve zeamet sahipleri yardım etmek zorundadır. Bazen sahte ferman ve mektuplarla Acemi oğlan devşirmeye kalkışan Turnacıbaşıları belirlemekte, bu kişiler devşirdikleri çocukları keseler dolusu altın karşılığında satmaktadır. Bazen de Turnacılar rüşvet alarak devşirmeye uygun çocukları görmezden gelmekte, özellikle soylu ve varlıklı ailelerin oğullarını devşirmemekte veya yollarda devşirmek isteyen fakir ailelerin çocuklarıyla değiştirmektedir. Devşirme işlemi

çok sıkı denetimden geçse de, çok ağır cezalar uygulansa da suiistimallerin önüne geçilememektedir.

Devşirme memurları, devşirmenin yapılacağı yere ulaştığında bu durum tellallar aracılığıyla bölge halkına duyurulur. Devşirme yapılacağı Tuna kıyısına, Nemçe Sancağı sınırları içinde kalan Pirak çiftliğinde de duyulunca “*çiftlik halkının yürekleri ağzına gelir.*” Çünkü güzelliği, akıllı, yetenekleri çevrede dillere destan olan Boris’in devşirilmesinden korkarlar. Boris’i kaçırap yeğenlerinden birini onun yerine Turnacıbaşı Ferhat Ağa’ya sunarlar. Boris’in namını duyan ve tecrübeli bir Turnacıbaşı olan Fehat Ağa, kendisine verilmek istenen çocuğun Boris olduğuna ikna olmaz. Köy papazından çiftlik halkının doğum kayıtlarını içeren vaftiz defterini ister, inceler ve gerçek Boris’i ister. Yazar sistemin ne kadar katı, acımasız bir sistem olduğunu anlatmak için annelik kavramından da yararlanır. Ferhat Ağa’nın ısrarı üzerine Boris’in annesi hüngür hüngür ağlamaya başlar. Ferhat Ağa’nın Boris’in gelecekte “*başına devlet kuşu konabileceğini*” söylediğinde, “*yürek parçalayıcı çılgınlık atarak ağlamasını sürdüren*” annenin şu sözleri yazarın Devşirme Sistemi’ne bakış açısını ortaya koyan ifadelerdendir (Dayıoğlu 2010: 13):

“İleride sadrazam olacağımı bilsem bile oğlumu size vermem. Onu benden koparıp alamazsınız. O ailemizin yüz akı. Hepimiz ona umut bağladık. Dayısı onu burada okutuyor. İlim irfanı, kendi memleketinde de öğrenebilir. Burada da büyük adam olabilir. Osmanlıya hizmet edeceğine kendi halkına hizmet eder. Oğlumu vermem, yer yerinden oynasa, Boris’imi Osmanlı’ya vermem!”

Bu düşünceler sadece annenin değil, o anda çiftlikte bulunan herkesin düşüncesidir. Ferhat Ağa’nın padişah fermanı gösterip ısrar etmesi ile “*dişlerini sikarak*” gelen Boris’in yaşından beklenmeyecek sözleri annesinin sözlerinden farklı değildir (Dayıoğlu 2010: 14): “*Ben anamdan babamdan, kardeşlerimden ayrılmak, dinimi, dilimi değiştirmek istemiyorum...*”

Annenin ağzından dökülen “*Önce topraklarımıza el koydular. Sonra en değerli varlığımız, oğullarımızı bağrımızdan koparıp alıyorlar! Boris’imi vermeyeceğim, onu kimse alamaz. İlk göz ağrım o benim. Onsuz yaşayamam!...*” sözleri durumun ne kadar vahim olarak telakki edildiğini göstermektedir. Boris ailesinden alındığında da “*Tüm köy halkı, sanki Boris ölmüş gibi yasa bürün*” müştür. Ailelerin tavrı aslında çok da yadırganacak bir tavır değildir. Özellikle yavrusu kendisinden koparılmaya çalışılan bir annenin feryat edip beddualar yağdırmasını çok görmemek gerekir. Yazar, Boris örneğinden hareketle Devşirme Sistemi’nin ne kadar dayatmacı olduğunu, ailelerin ve çocukların taleplerinin hiçbir şekilde dikkate alınmadığını ve kendisinin de bu sistemi doğru bulmadığını, anneye ve Boris’e söylediği sözler ve üslubuyla gösterir.

Ferhat Ağa, o yöreden topladığı yüz çocuğa kadı efendinin, devşirme memurlarının, kethüdanın yardımıyla Acemi Oğlan kıyafeti hazırlar. Acemi oğlanlara, kırmızı abadan uzun ceket, sarı kumaştan gömlek, kırmızı keçeden külah giydirilmektedir. Devşirme defterine kaydolup bu kıyafeti giyen oğlan padişahın malı sayılır. Aslında her aile “Devşirme Sistemi’ne Boris’in ailesi gibi tepki göstermez. Osmanlı padişahının adamı olmak, asker ocağına katılmak, çocuklar için gelecek güvencesidir. Ferhat Ağa deneyimli ve tanınmış bir Turnabaşı’dır. Çocukların yüzlerine bakarak verdiği hükümler genelde doğru çıkar. Boris konusunda ısrar etmesi de onda parlak bir gelecek görmesindedir.

Kafilenin yola çıkışının üçüncü gününde Boris’in kaçması ve Obrak ormanında beş gün sonra bulunmasından sonra “Acemi oğlan sürüsü” Edirne yakınlarına kadar sorunsuz bir şekilde yolculuk yapar. Her varılan yerde kafiye için yiyecek içecek ve yatacak yer o yerin ilgili memurları tarafından hazırlanmaktadır. Edirne’ye çok az bir mesafe kala, dar bir geçitten geçerken “sürüye” silahlı eşkıyalar saldırır ve Boris’in de içinde bulunduğu yirmi çocuğu kaçıtır. Yazar, kafiye için silahlı eşkıya grubunu saldırtıp yirmi çocuğu kaçırttırarak aslında sistemin çocukların can güvenliğini sağlamakta ne kadar yetersiz kaldığını göstermek ister gibidir. Daha önce zikredilen olumsuzlukların yanı sıra çocukların yolda baskına uğraması ve kaçıtırılması da sistemin olumsuz yönlerinden biridir.

İstanbul’a getirilen çocuklar için gerekli uygulamalar yapılır. Kendi inanç sistemleri ve toplum kuralları dâhilinde olmayan bir uygulamaya maruz kalırlar. Saray doktoru tarafından muayeneleri yapıp sünnet edilirler. Bu işlemden sonra dinlerinden de vazgeçmeleri, Kelime-i şahadet getirerek Müslüman olmaları gerekir. Daha sonra köylere gönderilip Türk-İslam töresini ve Türkçeyi öğrenmeleri aileleri ve toplumlarıyla son bağları olan dillerini ve törelerini de unutmaları istenir. Beş ila sekiz yıl köylerde kalan çocuklar tekrar İstanbul’a getirilerek yeteneklerine göre Yeniçeri Ocağı’na veya sarayda başka görevlere, daha zeki ve yetenekli olanları köylere dahi gönderilmeden Enderun’a kaydedilir.

Kaçırılan çocuklar ise, Gelibolulu esir tüccarlarının eline düşerler. Elden ele geçen çocukların son esir durakları Habeş Sarayı olur (Dayıoğlu 2010: 25-26):

“Devşirmeler develere bindirilerek kalabalık bir kervana katıldılar. Bin bir zorluk içinde aylarca süren bir yolculuk Habeş sarayında son buldu. O sıralar Habeşistan Müslüman egemenliği altındaydı...

Saray halkı, hepten kara deriliydi. Yirmi tane beyaz derili, sarı saçlı ve de yakışıklı oğlanı görünce herkes pek şaşırıldı. Çocuklar uzun süre sirk maymunu gibi gözaltında tutuldular.

Çok geçmeden sünnet edildiler. Habeş dilini öğrenirken İslam dininin ilkelerini de bellediler. Bu arada kendilerine saray kurallarına uyma alıştırmaları yaptırılıyordu.

Ayrıca, çalgı çalma, şarkı söyleme ve müzik eşliğinde oynama becerileri de kazandırılıyordu...

Din dil eğitimine karşı değillerdi. Ama kendilerine kadın dansözler gibi oyun öğretilip köçekçilik görevine hazırlanmaları çok zorlarına gidiyordu. Ayrıca canlarını sıkı bir olay daha vardı: Kulaktan kulağa yayılan bir habere göre, ilerde iğdiş edilerek haremde göreve atanacaklarını öğrenmişlerdi... ”

Yazar, eşkıya saldırısı sonucunda çocukların başından böyle kötü olaylar geçirterek okur kitlesinin hem merak duygusunu beslemekte hem de acıma duygularını canlı tutmaktadır. Okur çocuklar, kötü şartlarla karşılaştıkça “devşirilmeselerdi, şimdi kendi yurtlarında, anne baba ve kardeşlerinin yanında olacak, bu kötü muameleye maruz kalmayacaklardı” alt okumasını sürekli yapar. Ki sarayda çok zor şartlar altında bir yıl geçirirler ve bu durumlarda da sürekli ailelerini hatırlarlar (Dayıoğlu 2010: 46):

“Boris sevgili annesinin, kendisini devşirmeye vermemek için ne denli direndiğini anımsadı. Herhalde başıma böyle tüyler ürpertici olaylar geleceğini ana yüreğiyle sezinlemişti. Bu yüzden, ayrılık sırasında sonsuza dek vedalaşır gibi beni tüm varlığıyla kucakladı. Öptü kokladı yine öptü... diye geçirdi içinden.”

Habeş Sarayı’nda geçirdikleri bir yıl çocukların Osmanlı’ya karşı olan olumsuz duygu ve düşüncelerinin değişmesinde etkili olur. Bu bir yılın sonunda Mısır valisi, Ferhat Ağa ve Habeş Sarayı’ndaki iki casus sayesinde kurtulup İstanbul’a gelirken Rodos adasında durduklarında Boris yanına yaklaşıp kendi diliyle konuşan kişiye heyecanlı bir şekilde memleketinden, ailesinden bahsetse de onun birlikte kaçma teklifine “*Var git, yolun açık olsun. Ben Osmanlı’nın malıyım gayri. Onlarla yaşamak istiyorum.*” Der (Dayıoğlu 2010: 51) Bu ifadeler, Boris’teki duygu değişiminin bir göstergesidir. Kendi dilinde konuşan kişi de Ferhat Ağa’nın işinin gereği Boris’in tavrını ölçmek için gönderdiği birisidir. Boris’in İstanbul’a girerkenki duyguları artık onun devşirmeliği kabul edip benimsediğinin, yeni bir hayata başlayacağını işaretidir (Dayıoğlu 2010:51): “*Şimdiyse, teknenin küpeştesine dayanmış, adeta kendinden geçmişçesine ezan dinliyordu. Karşısında görkemli İstanbul, kulaklarında ezan sesi, yüreğinde ölçüsüz bir coşkuyla yeni bir yaşama adım atıyordu.*”

Sistem, yurdundan, ailesinden kopardığı çocukları dinlerinden, dillerinden, anne ve babalarının verdiği isimden de koparır. Yukarıdaki satırlarda olduğu gibi Boris, Habeş Sarayı’nda zorla dinini değiştirmiş, Müslüman olmuştur. İlk önce ismi değişecek, zamanla dilini de unutacaktır. Behram adını alan Boris, Ferhat Ağa ve diğerleriyle Padişahın huzuruna kabul edilir. Padişah, Behram’la özellikle ilgilenir ve onun hemen Enderun’a kaydedilmesini ister. Behram’ın Enderun’da geçirdiği zaman diliminde Enderun’daki eğitim sistemi, şehzadelerin eğitimi gibi konularda yazar okuru bilgilendirir. Her konuda Behram’ı yüceltebilmek için onun yanındaki veya karşısındakileri ise olumsuzlama yoluna gider. Enderun’daki eğitim sürecinde bu durum Behram ve şehzade arasında ortaya koyduğu farklarla

hemen görülür. “Kardeş katlinin vacip olduğu”, “bu yasaların, âdet ve törelerin baskısı altında büyü”yen, “saray içinde istediği gibi davranamayan”, “istediği kişiyle arkadaşlık edemeyen” ve “ki öyle yalnız olan” şehzade özellikle edebiyat derslerini izlemekten ve şiir yazmaktan zevk alır (Dayıoğlu 2010:54). Benzer karşılaştırmalar Kaptanıderya, İstanbul Efendisi ve Padişah ile Behram arasında yapılırca da hemen görülecektir. Kıskanç, kıskançlığı yüzünden Behram’ın hayatına kastetmeye kalkan bir Kaptanıderya; evinde bulunan mücevherlerin kaynağını açıklayamayan ve başı vurulan bir İstanbul Efendisi ve “düşlere, hurafelere, fallara, büyülere pek inançlı” bir padişah portresi ile Behram’ı kıyaslamak çok zordur. Çok zeki ve yetenekli bir delikanlı olan Behram bir yıl geçmeden Türkçe konuşmayı öğrenir, Arapça ve matematikte diğer öğrencileri geride bırakır. Ok ve kement atmada, at koşturmada, cirit oynamada, kılıç, kalkan, balta kullanmada çok iyidir. Ama en çok gemi planları çizip maketler yapmayı sevmektedir. Bu konudaki başarısı Padişahın kulağına kadar gider ve kaptanıderya ile birlikte huzura kabul edilir. Henüz on sekiz yaşında bir devşirmenin padişahın dikkati çekmesi ve onu ilgiyle dinlemesi kaptanıderyanın kıskanmasına neden olur. Bu durum Padişah tarafından değilse de saray erkânı ve üst rütbede bulunanlarca başarılı devşirmelerin pek de hoş karşılanmadığının, kabul görmediğinin göstergesidir. Şimdilik basit bir kıskançlık olarak ortaya çıkan bu durum daha ilerilere geçip cana kasta kadar gidecektir.

İstanbul’da son zamanlarda yaşanan gizemli hırsızlık olaylarını çözmesi için Padişah tarafından bizzat görevlendirilen Behram, olayı aydınlatmak için uzun bir zaman harcar. Romanın hacim olarak yaklaşık yüzde yirmi beşine denk gelen bu olayla yazar, hem Behram’ın zekâsını, bilgisini, sabrını, sorun çözme yeteneğini, iyi niyetliliğini ortaya koyar hem de Osmanlı’nın en çok tartışılan konularından cariyelik meselesi hakkında söz söyleme fırsatı bulur hem de İstanbul Ağası gibi üst bir makama ulaşmış birisinin hesabını veremeyeceği bir servete sahip olduğunu gösterir. Zengin şahıslardan çaldıklarını ihtiyaç sahiplerine dağıtan hırsızlar, bir zamanlar padişah genç bir şehzade iken henüz on dört yaşında gözdesi olan Canfeda, o zamanlar değilse de şu anda bir şehzade olan oğlu ve bir sultan olan kızıdır. Özellikle Valide Sultan’ın ayak oyunları saraydan uzaklaştırılmış ve çok zorlu şartlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Çok ağır olan cezayı hafifletebilmek için Behram, olup bitenleri düşlere, hurafelere, fallara, büyülere pek inançlı padişaha bir rüya olarak anlatır. Gerçeği öğrenen Padişah’ın sözleri “*Behram, sen herkesin dediğinden ve sandığından çok daha fazla akıllı ve yeteneklisin.*” olur(Dayıoğlu 2010: 89). Bu olaydan sonra Behram yirmi iki yaşında vezir olup nişancılık görevini üstlenir. Valide Sultan tarafından da çok beğenilen Behram ortanca kızları Safiye Sultan’la evlendirilir. Görücü usulle evliliğe karşı olduğu için de Behram’ın Safiye Sultan’ı farklı bir kimlikle tanıyıp âşık olması sağlanır. Bu evlilik sarayın devşirmelere bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. Çok katı ve acımasız bir şekilde devşirilen çocuklar, devşirildikten sonra, özellikle saray ve padişah tarafından benimsenmekte, kabul görmektedir. Padişahın bir devşirme olan Behram’ı önemli sorunları çözmede görevlendirmesi, vezir yapmaktan çekinmemesi, kendisine damat olarak seçmekte bir sakınca görmemesi bunun göstergesidir..

Acemlere karşı açılan savaşta birçok yararlılıklar gösteren Behram, aynı zamanda bir orduyu yönetebilecek kadar tecrübe de edinir. Baba olur. Yaşadığı bütün bu güzel şeylere rağmen tam da mutlu sayılamaz (Dayıoğlu 2010: 110):

“Böylesine güzel olayları, canı gibi sevdiği ana babasıyla paylaşamamak, içten içe onu tedirgin ediyordu. Geçmişine değin her şeyi, dinini, töresini, adını sanını, soyunu sopunu silip atmıştı belleğinden. O tam anlamıyla Türk ve Müslüman bir devlet adamıydı. Ama ne yapsa, ana babasını söküp atamıyordu içinden. Arada bir kardeşlerini de düşünmeden edemiyordu. Özellikle anasının çiftlikten ayrılırken çığlık çığlığa haykırıp ağlayışı, hâlâ düşlerine giriyordu. Oğlu, olunca bu duyguları daha bir dayanılmaz olmuştur.”

Fakat babası İstanbul’a gelmek istese de annesi kabul etmez. Yüreğine düşen ateş hâlâ sönmemiş, oğlunun kollarından koparılıp alınışını bir türlü içine sindirememiştir. Bu durum üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin, ne kadar tatlı veya acı olay yaşanırsa yaşansın, o koparılma anında açılan yaranın hem aile- özellikle de anne- için hem de devşirilen için kapanmadığını gösterir. Bu cevap üzerine Behram, anne ve babasının ayağına gidip ellerini öperek “yüreğine yıllardır batıp duran dikenlerden kurtulacağını” düşünmesi de buna işaret etmektedir (Dayıoğlu 2010:111)

Behram’ın yıllardır çizdiği planlarla yeni bir donanma hazırlanır. İlk sefere kaptanıderya gemilerin mimarı olarak onun da katılmasını ister. Behram onun kıskançlıklarından çekinmesine rağmen hayır diyemez ve sefer sırasında kaptanıderyanın ayak oyunları ile korsanlara esir düşüp kürek çekmeye mecbur kalır. Padişahın aynı zamanda yeğeni olan kaptanıderyanın Behram’a karşı şu duyguları onun gibi olanlara tercümanlık yapmaktadır (Dayıoğlu 2010: 131-132): *“Behram denilen o devşirme, öylesine akıllı çıkmıştı ki!.. Sekiz on yıl içinde, delikanlı yaşına bakmadan Kubbealtı vezirliğine yükselmişti...”*

Tutsaklıktan Tunus padişahlığına kadar uzanan maceralarla dolu yedi yıllık ayrılığı bitirmek için İstanbul’a döndüğünde *“babası gibi sevip saydığı padişahın sağ olduğunu öğrenince, ölçüsüz bir sevince kapılır.”* (Dayıoğlu 2010: 155). Bu sevinci ve padişahın huzuruna kabulü sırasında yaşananlar Behram’ın duygu ve düşünce olarak hangi boyutta olduğunu göstermektedir.

Kaptanıderya olan Behram, padişahın ölüm haberini Kıbrıs açıklarında işitir ve hemen İstanbul’a gelir. Şehzade padişah olur ve Behram’ı da sadrazamlığa atar. Behram devşirmelikten sadrazamlığa kadar hem de çok genç bir yaşta, otuz iki yaşında ulaşmıştır. Bu durum Osmanlı sarayının devşirmelere karşı bir önyargısının olmadığını göstermektedir. Fakat bu durumu, yani Behram’ın devşirmelikten sadrazamlığa yükselmesini, bazı kademelerdeki yöneticilerin içlerine sindiremedikleri de görülür. Yirmi yıllık başarılı bir yönetimin ardından, Osmanlının, özellikle belli dönemlerde büyük sorun teşkil eden yeniçerilerin kazan kaldırması sonucu Padişah Behram’ı azletmek zorunda kalır. Bu durum, devşirmeler her ne yaparlarsa yapsınlar, hangi makama gelirlerse gelsinler bazı kesimlerce ötekileştirmeden kurtulamadıklarının göstergesidir. İstanbul’dan ayrılırken hissettikleri de Behram’ın ailesinden koparılırken hissettiklerini unutmadığını göstermektedir (Dayıoğlu 2010:165-166):

“Ardından kendisini uğurlayan tek kişinin olmaması ona pek dokundu. Birden, geçmişte Pirak çiftliğinden kolluklar arasında ayrılışını anımsadı. O zaman da şimdiki gibi bilinmez bir geleceğe doğru yola çıkmıştı. Bunları geçirirken benliği karmakarışık duygularla allak bullak oldu.”

Behram, yorgun argın bir şekilde Pirak çiftliğine gelir. Kendini gezgin bir bilim adamı olarak tanıtır. Tuna kıyısına bir konak yaptırır ve çevredeki çocukları okutmaya çalışır, nâmı saraya kadar ulaşır. Padişahın davetini kabul etmez. Padişah Eflak’e bir sefer düzenleyip Tuna kıyısındaki bu yaşlı bilgini de ziyaret eder. Padişaha gerçek kimliğini açıklamaz. Yirmi beş yıl daha yaşayan Behram bir gün Sancak Beyi’ni konağına çağırarak öldüğünde bir Müslüman olarak gömülmesini ister. Öldüğünde Padişaha gönderilmesini istediği paketten çıkan kâğıtların ilk satırlarında “Saygıdeğer Padişahım, size gerçek kimliğimi açıklamanın zamanı geldi: Ben uzun yıllar önce TUNA’DAN UÇAN BİR KUŞTUM” yazmaktadır. Behram, annesinin yıllar önce kendisinden olmasını istediklerini, yerine getirebilmek, kendi milletine hizmet edebilmek için Tuna kıyılarına tekrar dönmüştür (Dayıoğlu 2010: 172-173). Yazar romanın sonunda bir kez daha “Devşirme Sistemi”nin insanları her türlü imkâna ve makama ulaşırsalar da mutlu kılmadığını, parçalanmış kimlikler ortaya çıkardığını, bazı travmaların hiçbir zaman atlatılmadığını gösterir. Öyle ki Behram ömrünün son yirmi beş yılında oğlunun ne yaptığını uzaktan takip edip haberini alsa da yüz yüze görmemesi de bu konuda bir fikir vermektedir.

SONUÇ

Gülten Dayıoğlu, Tuna’dan Uçan Kuş’ta, Osmanlı’da uygulanmaya başlandığı dönemlerden itibaren tartışılmaya başlanan ve halen de devam eden “Devşirme Sistemi”ni işlemiştir. Yazarın, sistem hakkındaki duygu ve düşüncelere genel anlamda olumsuzdur. Gülten Dayıoğlu, özellikle sistemin insani boyutu dikkate almadığını, belli bir yaşın üstünde de olsa bir çocuğun yurdundan, dininden, dilinden, anne baba ve kardeşlerinden koparılmasının doğru olmadığını genç okurlarına çok açık ve çarpıcı olaylarla anlatır. Osmanlıdaki uygulamanın insani ve hukuki boyutlarına da vurgu yapar. Bir devşirmenin sadrazamlık makamına kadar yükselebildiğini, padişaha damat olabildiği gösterir. Fakat bunlar da bir devşirmenin asli kimliğini unutması, çocuklukta yaşadığı travmayı atlatması için yeterli değildir. Yazarın sistemi insani bulmadığını ve kabullenmediğini söylemek mümkündür. Vurgulanması gereken hususlardan biri de yazarın konu hakkında hüküm verirken insanlığın günümüzde ulaştığı bireysel hak ve özgürlüklerden hareket ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

DAYIOĞLU, Gülten, Tuna’dan Uçan Kuş, Altın Kitaplar Yayınevi, 23. Basım, İstanbul: 2010, 175 s: 975-405-330-8.

DOĞAN, Mehmet Can, “Tarihi Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihi Romanları”, Türk Yurdu dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, Cilt:20, Sayı: 153-154, ss. 140-157: 1300-2333.

- ERAYDIN ERGUNŞAH, Hülya, Türk Edebiyatında Tarihi Roman (Türk Tarihiyle İlgili), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı ABD Basılmamış Doktora Tezi,1990: 239s.
- KAVAZ, İbrahim, “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihi Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”, bilig, Güz 2012, Sayı: 63, 93-110 ss.
- OFLAZOĞLU, A. Turan, “Tarih ve Tiyatro”, Mutlak Avcıları, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara:2001: 975-19-1465-1.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Devşirme”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul:1994, 254-257 ss.
- TURAL, Prof. DR. Sadık, “Tarihi Roman ve Atsız’ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler”, Zamanın Elinden Tutmak, Ecdâd Yayınevi, 2. Basım, Ankara:1991, 190-233 ss.: 975-7683-02-7.
- YALÇIN, Alemdar, Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, Günce yayıncılık, 4. Basım, Ankara: 2000, 301s.: 975-7033-28-6.
- YALÇIN-ÇELİK, S. Dilek, Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları, Akçağ Yayınevi, Ankara: 2005, 251s.: 975-338-715-6.